

Diferenciace úloh a činností podle obtížnosti

V rámci exkurze v berlínských školách jsme měli možnost seznámit se týdenními plány žáků, které obsahovaly úlohy se třemi úrovněmi obtížnosti. Diferencované úlohy používají také některé české školy při podpoře nadaných žáků.

Systém tří úrovní obtížnosti úloh je založen na předpokladu, že všichni žáci nemusejí a v mnoha případech ani nemohou dosahovat ve stejný čas stejného výkonu.

Nejnižší úroveň obtížnosti je určena žákům, u kterých je dosahování očekávaných výstupů vzdělávání ztíženo objektivními překážkami, které jsou obvykle dlouhodobého charakteru (např. poruchou pozornosti, nedostatečnou znalostí vyučovacího jazyka apod.). Druhá úroveň obtížnosti je určena žákům, kteří nemají dlouhodobé překážky v učení a třetí úroveň je určena žákům, u nichž z dochází k akcelerovanému vývoji.

Individualizace cílů vzdělávání by měla vycházet z odhadu vzdělávacího potenciálu každého žáka, proto je i využívání tří úrovní obtížnosti určitým zjednodušením. Ve standardně početné třídě však není obvykle možné individualizovat cíle pro každého žáka zvlášť. Jedná se tedy o určitý kompromis mezi jednotně nastavenými očekávanými pro všechny žáky a individualizovanými očekávanými stanovenými na míru každému žákovi.

Přístupy k diferenciaci

Níže si představíme příklady přístupů k diferenciaci vzdělávacích cílů, vzdělávacího obsahu a objemu zadávaných úloh.

Diferenciace cílů

K diferenciaci cílů je vhodné využívat existující taxonomie cílů. Je důležité cíle definovat a jejich dosažení ověřovat ve všech doménách kurikula:

- **Kognitivní** (znalosti a strukturace informací – zapamatování podstatných informací, aplikace znalostí v nových úlohách, řešení problémových úloh).
- **Afektivní** (citové prožívání, zvnitřňování pozitivních životních hodnot).
- **Psychomotorická** (přijímání a zpracování smyslových informací, motorické a senzomotorické dovednosti – manuální dovednosti, kresba, tanec).
- **Osobnostně-sociální** (rozvoj sociální inteligence a sociální kompetence, sebeovládání, jednání v sociální interakci) (Klapko, 2013).

Na základě stanovených cílů definujeme, co konkrétně mají žáci dělat – připravujeme pro ně konkrétní otázky a úkoly. Důležitý je nejen výsledek, ale i proces plnění cílů.

Cíle definujeme z pozice žáka a používáme při tom aktivní slovesa.

Revidovaná Bloomova taxonomie v kognitivní oblasti a příklady aktivních sloves pro a otázek pro jednotlivé úrovně:

Reprodukce

zapamatování a vybavení informací

Příklady sloves – *vyjmenuj, vyber, popiš, najdi, zopakuj, přiřaď, napiš, definuj, seřaď*

Příklady otázek – odpovědi na ně lze najít v informačních zdrojích, které má žák k dispozici.
Kdo?, Kdy?, Kde?, Kam?, Kolik?, Co se stalo...?, Co je...? Co znamená...?

Porozumění

porozumění podstatě informace/problému

Příklady sloves – *vysvětlí, odhadni, objasni, formuluj jinak, porovnej, vylož, jak rozumíš..., zkontroluj, změř, oprav, přelož*

Příklady pokynů a otázek – *Vysvětlí vlastními slovy..., Co myslíš, že se stane?, Řekni hlavní myšlenku..., Proč...? V čem se liší...? V čem se shoduje...? Uveď příklad....*

Diferenciace úloh a činností podle obtížnosti

Aplikace

použití osvojeného poznatku nebo postupu v jiné situaci/řešení jiného problému

Příklady sloves – *vyřeš, vypočítej, dokaž, použij, diskutuj, navrhní, prokaž, uveď vztah mezi..., sestav, vyzkoušej, uspořádej, roztříd*

Příklady pokynů a otázek – *Uveď jiný příklad, kde... Kterou úlohu bys mohl/a řešit stejně? Co musíš změnit, aby... Mohlo by se to stát v současnosti? Roztříd podle..., Jak se změní..., když změníš....? Jak se píše.... a proč?*

Analýza

rozbor komplexního celku na části za účelem lepšího porozumění celku, jeho dílčím částem a jejich funkcím

Příklady sloves – *porovnej, proved' rozbor, rozhodni, jaký postup je lepší..., rozděl podle....*

Příklady otázek a pokynů – *Co by se stalo, kdyby..., Čím se od sebe liší...a...?, Co je hlavní myšlenkou této části?, Co všechno víme a co musíme zjistit? Jaká je funkce a proč ji nejde nahradit.....?*

Hodnocení

posouzení, srovnání

Příklady sloves – *posuď, zhodnoť, doporuč, zdůvodni volbu, obhaj, uveď klady a zápory*

Příklady otázek a pokynů – *Jaké řešení je nejlepší a proč? Jakou bys doporučil/a změnu? Proč ses tak rozhodl/a? Jak se osvědčilo....? Myslíš, že..... rozhodl správně? Proč jsi vybral...?*

Syntéza

vytvoření nových celků, zobecnění zkušeností

Příklady sloves – *navrhni, vytvoř, vymysli, zdokonal, zkombinuj, nalezni řešení, sestroj, slož, vylepši*

Příklady otázek a pokynů – *Navrhni způsob řešení..., Jak by šel vylepšit....? Jak by se dal jinak použít?*

Volbu konkrétního cíle volíme s ohledem na možnosti žáků i obsah konkrétního učiva.

I v případě žáků s překážkami v učení bychom měli co nejvíce usilovat o cíle v úrovni porozumění a aplikace, **neměli bychom jim stanovovat trvale cíle na úrovni reprodukce.**

Příklady cílů pro vzdělávací obsah Savci

Reprodukce

Vyjmenuj příklady savců.

Porozumění

Co mají savci společného?

Aplikace

*K uvedeným druhům prostředí uveď příklady savců,
kteří v nich žijí.*

Analýza

Čím se liší savci od ptáků?

Hodnocení

*Z nabídky vyber nejlepší definici savce a svou odpověď
zdůvodni.*

Příklady cílů pro vzdělávací obsah - Vyjmenovaná slova

Reprodukce

Vypiš vyjmenovaná slova po l.

Porozumění

*Uveď příklady příbuzných slov k vyjmenovaným slovům
po l.*

Aplikace

*Diktát nebo doplňovací cvičení obsahující vyjmenované
slova, slova příbuzná i slova, která mezi vyjmenovaná
nepatří.*

Diferenciace obsahu

Diferenciaci obsahu je vhodné využívat zejména v tzv. naukových předmětech. V praxi jsou cíle a obsah učiva velmi úzce propojeny. K rozlišení požadavků na vzdělávací obsah v jednotlivých úrovních lze využít např. pravidlo: všichni musí – většina by měla – někteří by mohli.

„Všichni musí“

jedná se o nepodkročitelný základ učiva – tzn. úroveň, která ještě není totožná s minimálními očekávanými výstupy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání určené žákům s lehkými mentálním postižením a těžšími handicap. Jde o základní obsah daného učiva a učivo, jehož zvládnutí je nezbytnou podmínkou osvojení navazujícího učiva. Ke zprostředkování obsahu využíváme ve větší míře vizualizaci a činností učení.

„Většina by měla“

jedná se o standardní obsah učiva, který je obvykle využíván v rámci jednotného očekávání od všech žáků třídy.

„Někteří by mohli“

jedná se o rozšiřující učivo, které je obvykle spojováno s nadanými žáky nebo žáky, kteří mají díky zájmu o danou oblast učiva již osvojený standardní obsah učiva.

Diferenciace rozsahu zadané práce

Jedná se o nejčastěji používanou diferenciaci v českých školách, kdy mají různé skupiny žáků zadaný odlišný rozsah práce, kterou musejí zrealizovat.

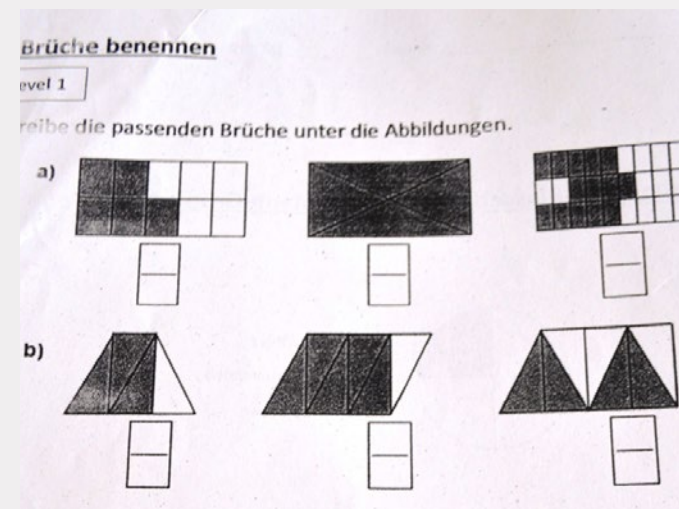
Důležité principy

Seznámíme žáky s důvody, proč odlišné úrovně obtížnosti využíváme. K tomuto účelu využijeme zážitkové aktivity.

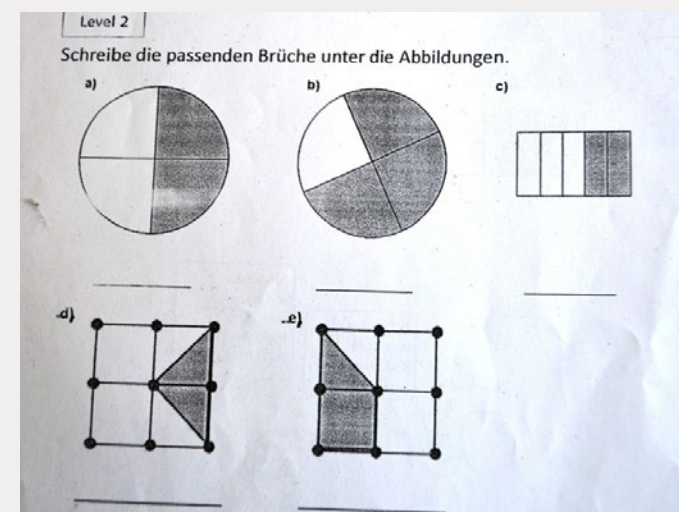
Nejnižší úroveň obtížnosti není „škatulkou“, do které by žák měl být trvale zařazen – nabízíme mu příležitosti a podporu pro zvládnutí obtížnějších úkolů a většího rozsahu práce.

Při hodnocení vycházíme z kritérií, které jsou platné pro danou úroveň – žáka, který plní úkoly na základní úrovni nehodnotíme podle kritérií pro standardní úroveň. Má-li vše splněno v souladu s očekáváním pro danou úroveň, dostane jedničku nebo odpovídající slovní hodnocení.

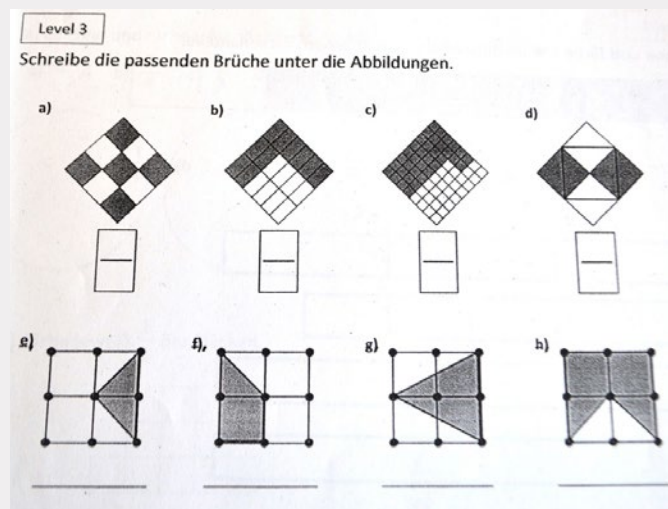
- ▶ Ukázky diferencovaných úloh z testu z matematiky z berlínské školy Erika Mann Grundschule. 5. ročník, téma zlomky.

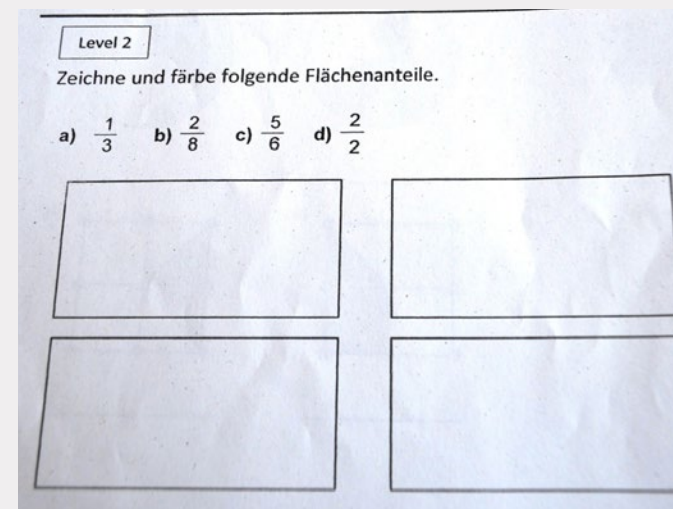
Úloha č. 1 – úroveň 1

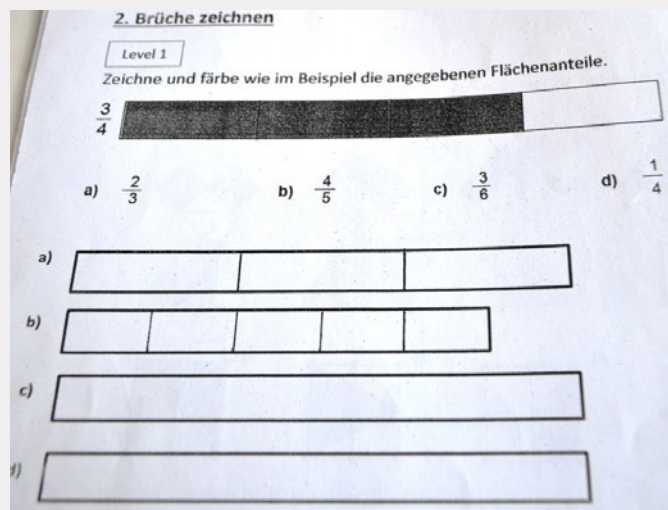
Úloha č. 1 – úroveň 2

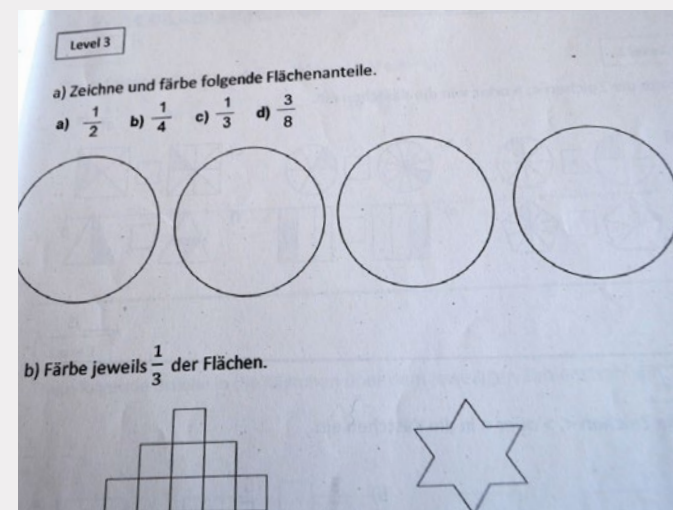
Úloha č. 1 – úroveň 3

Úloha č. 2 – úroveň 2

Úloha č. 2 – úroveň 1

Úloha č. 2 – úroveň 3